

Вальзерівська балаканина впливає на синтаксичну організацію роману й призводить до експансії синтаксичної структури шляхом лінійного збільшення кількості одиниць:

«*Gewisse Waldwiesen, gewisse Aussichten und gewisse Bänke (1) unter den grünen, üppigen Bäumen, der Wald, die Straßen, die Promenaden, die Wiesen (2) auf dem Rücken des breiten Berges, vollbesetzt mit Bäumen, die Abhänge und Waldschluchten (3), in denen das Grün nur so wucherte, die Quelle und der Waldbach (4) mit den großen Steinen und dem leise singenden Wasser, wenn man daran saß und sich davon einschläfern ließ*» [19, S. 247].

Розширення наведеної синтаксичної конструкції відбувається за допомогою перелічення однорідних компонентів, ускладнених анафоричним повтором прикметника «gewiss» (1), а також асиндетичного нагромадження іменників (2) та парних перелічень (3), (4). Внаслідок надмірного використання мовних одиниць у синтаксичній структурі роману домінують: *прості ускладнені речення, складні речення змішаної будови, періоди.*

Висновки. У результаті аналізу мовленнєвої структури роману встановлено, що розповідний принцип «поетичної балаканини» виникає на основі: 1) використання синонімічної лексики чи слів зі спорідненими семантичними зв'язками за допомогою лексико-граматичних фігур повтору та перелічення; 2) фоностилістичного прийому алітерації та анафоричного повтору; 3) зіставлення антонімічних пар на основі антитестичного принципу; 4) негації чи спростування заперечуваного; 5) ланцюгового нагромадження прикметників і дієприкметників перед означуваним словом.

Нівелювання семантичної сторони висловлювання призводить до актуалізації семантики мовчання в текстовому фрагменті. Мовчання як результат балаканини стає засобом порозуміння між автором та читачем, який в такий спосіб отримує змогу стати співтворцем художньої картини світу.

У перспективі дослідження – функціонування мовчання як наративної стратегії в романах Р. Вальзера.

Література:

1. Анохіна Т. О. Невербальні та вербальні засоби екстеріоризації силентіального ефекту в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Т. О. Анохіна. – Запоріжжя, 2006. – 18 с.
2. Арутюнова Н. Д. Феномен молчания / Н. Д. Арутюнова // *Язык о языке* : сб. статей. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 417–436.
3. Бацевич Ф. С. Прагматика мовчання в комунікації / Ф. С. Бацевич // *Нариси з лінгвістичної прагматики* / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – С. 203–210.
4. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : учебник / М. П. Брандес. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
5. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
6. Матіяш Б. Полісемантика мовчання в повісті Ярослава Івашкевича «Березняк» / Б. Матіяш // *Слово і Час*. – 2004. – № 11. – С. 67–73.
7. Сенічкина Е. П. О стилистической значимости молчания / Е. П. Сенічкина // *Филологическая герменевтика и общая стилистика* : сб. науч. тр. – Тверь : ТГУ, 1992. – С. 46–54.
8. Сливинський О. Т. Феномен мовчання в художньому тексті (на матеріалі болгарської прози 60–90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / О.Т. Сливинський. – Тернопіль, 2007. – 19 с.
9. *Словник тропів і стилістичних фігур* / [авт.-уклад. В. Ф. Святонець]. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с. – (Серія «Nota bene»).
10. Эпштейн М. Н. Слово и молчание: метафизика русской литературы : учеб. пособие для вузов / М. Н. Эпштейн. – М. : Высш. шк., 2006. – 559 с.
11. Эстерберг Э. Молчание как стратегия поведения. Социальное окружение и ментальность в исландских сагах / Эва Эстерберг // *Arbor Mundi – Мировое дерево*. – М., 1996. – Вып. 4. – С. 21–42.
12. Andres S. Robert Walsers arabeskes Schreiben / Susanne Andres. – Göttingen : Cuvillier, 1997. – 182 S.
13. Bellebaum A. Schweigen und Verschweigen: Bedeutungen und Erscheinungsvielfalt einer Kommunikationsform / Alfred Bellebaum. – Opladen : Westdt. Verl., 1992. – 239 S.
14. Benjamin W. Robert Walser / Walter Benjamin // *Gesammelte Schriften* / W. Benjamin ; [hrsg. v. R. Tiedemann und H. Schweppenhäuser]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1977. – Bd. 2. – S. 324–328.
15. Duden : deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. und bearb. von G. Drosdowski u.a.]. – 3., neu bearb. und erw. Aufl. – Mannheim [u.a.] : Dudenverl., 1996. – 1816 S.
16. Lorenz O. Schweigen in der Dichtung: Hölderlin – Rilke – Celan : Studien zur Poetik deiktisch-elliptischer Schreibweisen / Otto Lorenz. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1989. – 284 S.
17. Roloff V. Reden und Schweigen: zur Tradition und Gestaltung eines mittelalterlichen Themas in der französischen Literatur / Volker Roloff. – München : Fink, 1973. – 220 S.
18. Ruberg U. Beredtes Schweigen in lehrhafter und erzählender deutscher Literatur des Mittelalters: mit kommentierter Erstedition spätmittelalterlicher Lehrtexte über das Schweigen / Uwe Ruberg. – München : Fink, 1978. – 330 S.
19. Walser R. Geschwister Tanner : [Roman] / Robert Walser. – Zürich [u. a.] : Suhrkamp, 1986. – 380 S. – (Sämtliche Werke in Einzelausgaben : 20 Bde. / Robert Walser ; [hrsg. v. J. Greven] ; Bd. 9).

УДК 82

П. М. Кралюк,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

ОБРАЗ КОЗАЦТВА В ПОЕМІ СИМОНА ПЕКАЛІДА «ПРО ОСТРОЗЬКУ ВІЙНУ...»

У статті розглянуто, як у латиномовній поемі Симона Пекаліда «Про Острозьку війну...» («De bello Ostrogiano...»), котра була написана на замовлення князів Острозьких, був представлений образ козацтва – наскільки цей образ поданий тенденційно, а наскільки він відповідав реаліям.

Ключові слова: Симон Пекалід, Острог, князі Острозькі, козаки, поема, повстання, Криштоф Косинський.

AN IMAGE OF THE COSSACKS IN POEM OF SIMON PEKALID «ABOUT OSTROH WAR...»

The article examines how in the Latin-language poem of Simon Pekalid «About Ostroh war...» («De bello Ostrogiano...»), written on the request of the Princes Ostrogski, was presented an image of the Cossacks, how tendentious this image was and how it matched with the realities.

Key words: Simon Pekalid (Szymon Pękala, Simone Pekalidis), Ostroh, Princes Ostrogski, cossacks, poem, rebellion, Kszysztof Kosiński.

ОБРАЗ КАЗАЧЕСТВА В ПОЭМЕ СИМОНА ПЕКАЛИДА «ОБ ОСТРОЖСКОЙ ВОЙНЕ...»

В статье рассмотрено, как в латиноязычной поэме Симона Пекалида «Об Острожской войне...» («De bello Ostrogiano...»), которая была написана на заказ князей Острожских, был представлен образ казачества – насколько этот образ подан тенденциозно, а насколько он соответствовал реалиям.

Ключевые слова: Симон Пекалид, Острог, князья Острожские, казаки, поэма, восстание, Кристоф Косинский.

Одним із перших латиномовних творів української літератури, де поданий образ козацтва, була поема Симона Пекаліда «Про Острозьку війну...» («De bello Ostrogiano...»). Будучи перекладена українською мовою Віталієм Маслюком, вона останнім часом стала хрестоматійною лектурою.

Певні аспекти цього твору розглядалися в працях В. Литвинова [6], В. Шевчука [10] та Н. Яковенко [12]. Однак у них не розглядається питання про те, як представлений образ козацтва в цій поемі. Хоча у творі йдеться про конфлікт між козаками й князями Острозькими.

У пропонованій роботі розглянуто, як у поемі Симона Пекаліда «Про Острозьку війну...», котра була написана на замовлення князів Острозьких, був представлений образ козацтва – наскільки цей образ поданий тенденційно, а наскільки він відповідав реаліям.

У XVI ст. маємо спроби владою Великого князівства Литовського, а пізніше Речі Посполитої організувати українське козацтво в підконтрольну військову формацію. Так, у 1524 р. польський король, він же й великий князь литовський Сигізмунд I наказав Семенові Полозовичу та Кшиштофові Кмитичу створити козацький відділ взявши його на державну службу. Але брак коштів став на заваді здійснення такого проекту. Подібні спроби зробили черкаський староста Остафій Дашкович у 1533 р., король Сигізмунд I – 1541 р. Але теж безрезультатно [11].

Проте у 60-их рр. XVI ст. проігнорувати козацьку проблему було все важче. Козацтво почало оформлятися як самостійна сила. Частина козаків починає концентруватися на Дніпровському Пониззі. Тому король Польщі й великий князь литовський у одній зі своїх грамот говорив про козаків, що вони, «з'їхавши з замків і окраїнних міст наших без дозволу і відома нашого господарського і старост наших окраїнних, на низу... на тих місцях живучи своєвільно у різних входів, підданам царя турецького, чабанам і татарам царя перекопського... великі шкоди і розорення (чинять – П.К.)... і тим кордони держави нашої від неприятеля в небезпеку» приводять [1].

Зрештою, Сигізмунд II Август 2 червня 1572 р. видав універсал про створення козацького реєстрового війська. Було доручено коронному гетьманові Єжи (Юрію) Язловецькому найняти триста козаків на державну службу. Цих козаків звільняли від юрисдикції місцевої влади. І вони підпорядковувалися «козацькому старшому». Першим таким «старшим» став шляхтич Ян (Іван) Бадовський. За часів правління короля Речі Посполитої Стефана Баторія кількість реєстрових козаків збільшилася до п'ятсот осіб, а потім – до шістсот. Саме цьому королю в «козацькій літературі» часто приписували створення реєстрового козацтва. Керівником реєстровців («dux supremus») було призначено тодішнього брацлавського каштеляна й черкаського старосту князя Михайла Вишневецького. У певному сенсі саме його можна було би вважати людиною, яка надала організованих форм козащині.

У 1590 р. сейм Речі Посполитої дозволив збільшити козацький реєстр до 1000 осіб. Цікаво, що в той час базовий козацький табір перенесли з дніпровського острова Базавлук до урочища Кременчук на березі Дністра. У цьому можна бачити часткову переорієнтацію козацтва. Тепер під їхнім прицілом опинилися не лише татарські й турецькі території, а й відносно багаті молдавські землі. Базою провіанту, матеріальної підтримки для козацтва стає не стільки Черкаське староство, як раніше, скільки староство Снятинське. Не даремно снятинський староста Микола Язловецький стає провідником реєстрових козаків.

«Козацька реформа» показала, що уряд готовий сприймати козацтво як рицарський стан. Реєстрові козаки одержали чималі привілеї. Вони звільнялися від податків. Їм надавалося право землеволодіння, а також право самоуправління з назначеною старшиною. У власність козакам передавалося містечко Трахтемирів зі старовинним Зарубським монастирем, де вони обладнали свій шпиталь і зберігали зброю. Реєстрові козаки отримували платню грішми й одягом. Мали свої символи-відзнаки, зокрема прапор. І дістали офіційну назву війська Запорозького або Низового [2, с. 161–170].

Саме ці козаки стали «козацькою аристократією». Окрім реєстровців, існували козаки нерестрові, на яких не поширювалися згадані привілеї. Правда, в умовах нестабільності, високої соціальної динаміки на пограниччі межа між реєстровим і нерестровим козацтвом була рухомою. Нерестровцеві не так то й складно було стати реєстровцем. Зрештою, реєстровці й нерестровці часто діяли разом.

Загалом на початок 90-их років XVI ст. українське козацтво оформилася як самостійна сила, яка мала свої права й інтереси, власну символіку й, відповідно, в нього почалася формуватися своя свідомість. Звісно, це була станова свідомість – щось середнє між свідомістю шляхетською та селянською. З одного боку, козаки прагнули наблизитися до шляхтичів, отримати їхні привілеї. З іншого, вони тяжіли до плебейських верств, зокрема до селянства. Зрештою, в той час козацтво стає все більш масовим явищем, а його рекрутація в основному почала здійснюватися з простонародного середовища. Для вихідців із соціальних низів козацтво стає соціальним ліфтом, завдяки якому можна було піднятися й досягнути поважного становища в суспільстві.

Трансформації, що відбулися з козацтвом у другій половині XVI ст., призвели до непередбачуваних для влади Речі Посполитої результатів. Воно перестало бути маргінальною силою на прикордонні. Козацтво почало піднімати голос. І при цьому часто «аргументом» ставала шабля.

Якраз у той період, коли йшло інтенсивне перетворення козацтва із сили маргінальної, побутового явища в окремих соціальних станах, найбільш впливовим князівським родом на українських землях був рід князів Острозьких. Василь-Костянтин Острозький [3], глава цього клану, зосередив у своїх руках величезні багатства й фактично був автономним правителем. У своєму родовому місті Острозі князь Василь-Костянтин Острозький створив ренесансний центр. У другій половині XVI ст. тут з'являється академія – практично перша школа вищого типу на українських землях [7].

При дворі Василя-Костянтина своєрідно поєднувалися західноєвропейські ренесансні впливи з консервативними православними традиціями. Тут бачимо православних консерваторів типу Герасима Смотрицького, який був головним редактором Острозької Біблії та вважається першим ректором Острозької академії, Василя Суразького, автора богословського трактату «Про єдину істину православну віру», письменника-полеміста Івана Вишенського, засновника Скиту Манявського Йова Княгиницького [3]. З іншого боку, тут знаходилися люди, що вкусили плодів ренесансної освіченості. До них належали професор Краківського університету Ян Лятош [4] та поет Симон Пекалід. Останній був автором поеми «Про Острозьку війну», де вперше в українській латиномовній літературі поданий широкий опис запорозьких козаків та дається оцінка їхніх діянь.

Спочатку кілька слів про Симона Пекаліда. Про цього поета знаємо небагато. Народився він близько 1567 р. в сім'ї міського радника міста Олькуш (Польща). Студіював у Краківському університеті. Можливо, під час навчання він налагодив тісні контакти з князями Острозькими, ставши їх придворним поетом. Після себе залишив кілька латиномовних поетичних творів, найбільш відомою з яких є згадвана поема «Про Острозьку війну», що вийшла друком у Кракові в 1600 р. Поема адресувалася Василю-Костянтину та Янушу Острозьким і описувала конфлікт 1593 р. між ними і козацьким військом Криштофа Косинського [6, с. 20, 187–235].

Останній, організувавши навколо себе велике число козаків, зумів захопити Переяслав на теренах Київського воєводства, де воєводою був Василь-Костянтин Острозький. Далі зі своїм козацьким військом Косинський рушив на Волинь, на теренах якої знаходилися основні володіння князя.

Ці події в літературі трактуються як перше велике козацьке постання і є достатньо добре описані [5, с. 27–92]. Тому не будемо детально на них зупинятися. Як бачимо, це постання було спрямоване не стільки проти польської влади, скільки проти руського князя, який до того ж вважався покровителем православ'я. Повстання під проводом Косинського й дало матеріал для поеми «Про Острозьку війну».

При написанні поеми Симон Пекалід використовував різноманітні ренесансні літературні «техніки», певним чином доуявляв, віртуалізував реальність. Це дало підстави деяким дослідникам засумніватися у вірогідності описуваного в поемі. Проте варто мати на увазі, що будь-який художньо-літературний твір (незалежно від стилю й жанру) так чи інакше віртуалізує реальність. Поема «Про Острозьку війну» не є винятком. При цьому автор так чи інакше мусив відштовхуватися від реалій, які знайшли відображення в творі.

Сам твір є багатоплановим. Хоча опис битви під П'яткою 1593 р., коли зішлись війська князів Острозьких з козацькою армією, займає центральне місце в поемі, тут присутня низка інших, дотичних сюжетів. Зокрема, розповідається про історію роду князів Острозьких, яка пов'язується з історією руських (українських) земель, оспівується місто Острог, а також тут маємо оповідь про запорозьких козаків.

Чи не вперше в нашій літературі бачимо протиставлення цивілізованого життя в суспільстві, де існує сильна влада, регламентовані відносини, козацькій вольниці.

Поет на самому початку в ідилічному дусі зображує Острог – родове місто князів Острозьких :

«... тут достаток: є все, що потрібне людині,
Що лиш могутня мати-Природа створила для неї,
Все, що на нашій землі бачить сонце з високого неба,
Зможеш знайти. Життєдайне повітря з Всевишнього волі
Родить розкішні трави – худобі приємну поживу.
Кожного року посіви прекрасні: на нивах широких
Пишне колосся красується всюди надійним наливам.
Наче із рога достатку, Цецера із Вакхом повсюдно
Щедро дари розсипають свої по полях і травою
Пагорби всі одягають, і ласкає ніжно
Сонцем залиті поля життєдайне тутешнє повітря» [8, с. 199].

Пекалід спеціально звертає увагу на існування в Острозі академії, яку іменує тримовним ліцеєм:

«Радуйся, наша Волинь войовнича, ти, Марсова дочко,
Саме тобі дім острозьких дарує лицей той тримовний.
Отже, приймай ті основи, а більші плоди, може, будуть.
Не зневажай ти учених богинь, очих муз не цурайся,
Кращого в світі від вільних мистецтв ти нічого не знайдеш» [8, с. 214].

При цьому він розглядає освіту як важливий елемент суспільного та державного порядку. Це можна зрозуміти хоча б із таких його слів:

«Феб увінчає чоло молодих колись лавром зеленим,
Він їм покаже зірки, що сіяють у небі просторім,
Дасть теж кіфару, навчить лікувати і знати майбутнє,
Будуть тоді керувати злочинним безглуздям чесноти,
І завдяки божеству процвітатиме влада і право,
Й слава воєнна князів аж до ясного неба долине» [8, с. 203].

Отже, тут вибудовується такий логічний ряд: освіта призведе до того стану речей, коли замість злочинного безглуздя керуватимуть чесноти; це, в свою чергу, визначить процвітання влади і права, що сприятиме славі князів, зокрема воєнній.

Незважаючи на зовнішню мілітарність поеми, вона в своїй основі є пацифістською. Пекалід вважає війну ненормальною, прагне, щоб сторони помирилися, знайшли спільну мову. Бо лише в умовах миру, на його думку, процвітають право і добросовісність. Також автор поеми дотримувався думки, що важливим елементом суспільства, де панує «добросовісність, побожність, закони, угоди і право», має бути історична пам'ять. Тому велику увагу приділяв генеалогії роду Острозьких, яка переплітається з історією Русі-України. Наприклад, він говорить про особу князя Данила Романовича, який з рук папи отримав королівську корону. Цього князя Пекалід іменує Данилом Острозьким і розглядає його як одного зі предків дому Острозьких. Звертається увага й на інших представників цього роду, розглядаються їхні славні діяння.

Опис Острога, «тримовного ліцею» в цьому місті й історія роду Острозьких становлять першу частину поеми. Це ніби опис цивілізованого світу. Інші частини поеми, друга, третя й четверта, – вже переважно опис світу нецивілізованого, зокрема козацького, а також війни, яка руйнує усталений порядок речей. Це ніби два світи, протиставлені один одному.

Правда, Пекалід прагне дотримуватися об'єктивності. Характеризуючи козаків, звертає увагу на те, що вони воюють проти ворожих сил. Мовляв, Хортиця (а там продовжувало концентруватися козацтво, переважно нерестрове) є «вірна захисниця люду».

«Всякого, що по морях навкруги роз'їжджає на суднах,
Нищить ворожі він скрізь кораблі на Евскінському Понті
Та несподіваним нападом скіфські руйнує фортеці.
Зовсім цей люд не боїться на суднах іти проти флоту
Й зараз не хоче сидіти при звичних заняттях і війська
Тисяч аж п'ять посилає, що спокій порушити може

Навіть великих магнатів і вигнать їх з власних палаців» [8, с. 217].

Пекалід ніби відобразив амбівалентне ставлення до запорізьких козаків. Так, з одного боку, ці люди є корисними, вони «нищать ворогів», передусім турків і татар. Але, з іншого боку, козаки звикли до постійних війн. Тому можуть порушити спокій, повернувши зброю проти цивілізованого світу. Це вони й зробили під час повстання Криштофа Косинського.

У Пекаліда немає особливих симпатій до козаків. Вони для нього передусім деструктивні елементи. Тому поет дає їм таку характеристику:

«Отже, ви, люди жорстокі, о ви, бунтарі непокірні,
Чи ж це вас гонить велика упевненість вашого роду?
Чи летите ви на вчинок такий, не подумавши зовсім?
Чи ж ви дерзнули підняти тягар козака низового?
Дідько зловіщий забрав у вас розум, і ви загордились,
Тож чому зараз ви горді слова випускаєте з горла?
Чи ж то не бачить усього господь, чи цього він не знає?
Судний день прийде, і підете через поля ви на кару...» [8, с. 218–219].

Отже, Пекалід робить наголос на тому, що козаки не лише жорстокі й непокірні, але й на те, що вони діють нерозумно. Розумне, раціональне діяння людей для поета – одна з найбільших цінностей.

Пекалід звертається й до опису побутових деталей, що стосуються життя козаків. Правда, здійснюється цей опис без симпатій. Поет звертає увагу саме на нерозумні діяння козаків, зокрема на їхнє пияцтво. Ось один із фрагментів поеми, де йдеться про перебування козаків у місті П'ятка, під яким відбулася вирішальна битва між військом князя Василя-Костянтина Острозького та військом козацьким:

«Ворог з сусідніх містечок позволив великі запаси:
Вдосталь худоби, й Цецери плоди, і багатства великі,
Всюди по П'ятці гасав він тоді, божевільний неначе,
Ззовні мав захист надійний, позиція дух піднімала,
Захистом в місті були усі пагорби й навіть долини.
Тілу вони жирним салом і темним вином догоджали,
Всі попивали фруктовий нектар – саламаху сільською,
Вакх блукав всюди по вулицях міста: одні танцювали,
Інші стояли гуртом і співали пісні жартівливі,
Часто військова труба вигравала різючі мотиви,
Тож з ним частина жила лиш сьогоднішнім днем і, напившись,
П'яна хропіла, а інші не дбали цілком про напої:
Їздили верхи на конях, там коней привчала тягнути
Віз у пилюці, тут лук натягали великий, там списи
Кидали довгі й ударом і бігом тривожили інших.
Шум учинявся, і крик долітав до зірок золотавих.
Там знов столи застеляли і ставили вина й обіди» [8, с. 226].

Ця сцена в чимось нагадує опис пияцтва козаків у відомій повісті Миколи Гоголя «Тарас Бульба». Інша річ, що в Гоголя це зроблено з певним виправданням, а в Пекаліда – з відвертим осудом.

І все ж автор поеми не вважає козаків пропашними людьми: вони можуть діяти позитивно, обернувши зброю не проти своїх можновладців, а проти ворогів-іновірців. Так, ведучи мову про Косинського, Пекалід зазначає:

«Славу здобув би він більшу і в світі відомим усюди
Став би, якщо б доторкнувся судом колись вод Борисфена
Й густо зарослих його берегів, і ніколи війною
Проти Острозького княжого дому піти не посмів би» [8, с. 226].

Значне місце в творі присвячене опису битви під П'яткою. Безперечно, симпатії автора на боці князівських військ. Він без особливого співчуття описує великі втрати козацтва:

«Козаків низових, проте, більше зустріло
Лихо: вони, ніби град густий, падали вбиті на землю,
Чи то як з дуба, коли потрясти ним, спадає жолуддя.
Гостре залізо серця гордовиті наскрізь пробиває,
З уст запорожців убитих тече кров багряна струмочком,
Стогін і легіт жахливий від болю розходиться всюди,
Ген по узгір'я, й відлунням сумним повертаються знову.
Ріки повільні даремно підносять тіла їх до неба;
Трупи убитих лежать, імена багатьох не відомі.
Цілий загін тут на полі лежить, і вояцькая доблесть
Вже не тривожить сердець, і розкидав скрізь кості страх лютий» [8, с. 235].

Незважаючи на розгром козацького війська, який описується в поемі, завершується вона на нотах примирення. Автор не сприймає козаків як чужинців. Для нього вони – «нерозумні свої». Укінці поеми описаний діалог між Косинським та князем Острозьким. Під останнім маємо збірний образ князів Василя-Костянтина та його сина Януша. Звісно, цей діалог уявний. Він відображає розуміння козацької проблеми з позиції князів Острозький і загалом волинської шляхти.

Косинський звертається з проханням помилувати його за нерозумні вчинки:

«Я – саме той, хто мечем сплюндрував ці міста, повні чару.
Бачу свою я загибель: лежать на полях, вкритих снігом,
Серця шалений запал і надмірно зухвала свобода,
Крахом жахливим я вже заплатив за свій злочин ганебний» [8, с. 241].

Косинський ніби визнає, що на ці жахливі вчинки штовхнули його неконтрольовані, нерозумні емоції – «серця шалений запал і надмірно зухвала свобода». Князь же Острозький у відповіді Косинському закликає його вчитися, зважувати свої діяння:

«Віроломний, на справах життєвих

Вчися! Ось скільки повстань підіймає свавілля людини,
 Як повертаються долі людей під час бунту такого
 Й в битві кінноти страшної, куди веде Марсова битва,
 Що зруйнувати спроможне отих громадян миролюбних,
 Що несуть війни жорстокі, що може князів хвилювати,
 Бачив я все: це господь, суддя правди, засвідчив у битві.
 Це був той день, коли наші війська переможні розкрили
 Вашу хвальбу. Це ж бо ти, саме ти ось покликав до зброї
 Душі відважні оті, що тепер вкрили трупами землю» [8, с. 241].

Вкладаючи такі слова в уста князя Острозького, автор віддає належне сміливості козаків, називає їх «відважними душами». Князь вказує Косинському, як би той мав повестися, щоб з користю використати відвагу його війська:

«Краще було б ті частини свої повести у Родопи
 Й вигнати із перешийка вузького рифейські загопи
 Чи то піти на сніжний Танайс і кавказькі тумани!» [8, с. 241].

Поєма закінчується своєрідним гепі ендом. Розгромлені козацькі загопи покидають П'ятку і йдуть до себе, на Запоріжжя. Князі Острозькі теж покидають це місце разом зі своїми загонами й прямують до Костянтинова – однієї із головних твердинь на теренах свого князівства, його нової столиці. Кожен ніби повертається в свій світ.

Отже, в поемі Пекаліда «Про Острозьку війну» ніби представлені два світи – світ князівський і світ козацький. Перший – це світ цивілізований. Можна сказати навіть так: це – світ розуму.

Інший світ – козацький. У цьому світі живуть відважні люди. Вони – непогані воїни й часто воюють з чужинцями – татарами й турками. Однак у своїх діяннях козаки часто керуються почуттями. Не завжди їхні вчинки є розумними. І таким нерозумним вчинком була їхня Острозька війна.

Козацький світ можна сприймати як світ почуттів, що протистоїть світові розуму. Та все ж немає абсолютного антагонізму між цими двома світами. Вони можуть знайти спільну мову й примирення. Свідченням цього є й діалог між Косинським та князями Острозькими, наведений вкінці поеми.

Словом, ці світи можуть співіснувати. Основним світом має бути князівський світ – світ стабільності. Саме тут є «міста квітучі». Світ же козацький, який існує серед дикої природи, – ніби є доповнення до світу князівського. Він має стати заборолем князівського світу від чужинців.

Однак повстання під проводом Косинського показало, що така схема взаємин двох світів, князівського й козацького, не працює. Козацький світ не хоче лишатися в своїх вузьких рамцях. Він претендує на світ князівський – принаймні на його частку.

Література:

1. Архив Юго-Западной России. – К., 1863.– Ч. 3. – Т. 1.
2. Винар Л. Козацька Україна. – К., 2003.
3. Кралюк П., Якубович М. Василь Суразький: апологія православної традиції / П. Кралюк, М. Якубович. – Острог, 2011.
4. Кралюк П., Якубович М. Ян Лятос: ренесансна філософія та наука на українських землях / П. Кралюк, М. Якубович. – Острог, 2011.
5. Леп'яко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'яко. – Чернігів, 1996.
6. Литвинов В. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. / В. Литвинов. – К., 2000.
7. Острозька академія XVI-XVII ст. Енциклопедія. – Острог, 2011.
8. Пекалід С. Про Острозьку війну... // Українська поезія XVI століття. – К., 1987. – С. 196–242.
9. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків / В. Ульяновський. – К., 2012.
10. Шевчук В. Муза роксоланська / В. Шевчук. – К., 2005. – Кн. перша.
11. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. / В. О. Щербак. – К., 2000.
12. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. / Н. Яковенко. – К., 2002.

УДК 811.161.2' 373.612.2'42

Р. М. Падалка, Н. Ворона,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ У ПРОЗІ А. ФЕДЯ

Дослідивши вживання метафори в романі «Переддень доби Водолюбіві», ми з'ясували, що вона необхідна для створення в читача образного ставлення до героїв, що призводить до глибшого та повного розуміння смислу тексту. А. Федь використовує метафори з метою апеляції до уяви читача та підкреслення основних ідей роману, ставить безліч проблем, які глибоко хвилюють самого письменника, серед яких – проблема відносин між людьми; окремої людини із самим собою та навколишнім світом. Розв'язання цих проблем читач шукає безпосередньо в тексті. І в цьому не останню роль відіграють метафори, вони уможливають інтерпретацію тексту по-своєму.

Ключові слова: метафора, метафоричність, перенесення, художні прийоми, когнітивна лінгвістика.

CHARACTERISTIC FEATURES OF METAPHORS IN THE WORK OF F. FED

Cultural studies scholars and fine art experts often analyze metaphors. In particular, they study metaphors in fiction. They regard metaphors as literary language phenomenon from the point of literary criticism and linguistics. They study etymological concept of metaphors and their connection to myths. It seems appropriate to consider the metaphor through the prism of cognitive linguistics. Cognitive theory is the study of mental information that is information stored in the mental lexicon in the brain that makes the basis of human consciousness. In modern linguistics there is a tendency to consider the word as a complex structure and a multi-layer complex.

Metaphor as a mysterious artistic phenomenon has attracted the attention of researchers from antiquity to the present day. Despite numerous scientific papers devoted to the metaphor, the aesthetics of the metaphorical space and its contents are still poorly understood. The language of literary works by writers of our native land Slovyanschyna is even less studied. Examining the use of metaphor in this work, we found that metaphor is really necessary to create descriptive attitude to the characters in reader's imagination, which in turn leads to a deeper and more complete understanding of the meaning of the